

Geschiedeniswerkplaats 2HAVO

Hoofdstuk 5: Burgers en stoommachines

1 Afbeelding

1 (*bijvoorbeeld*) gestopt waren met werken.

2 (*bijvoorbeeld*) hun mening duidelijk te maken.

2 Tijdbalk

110

3 Kaart

Bijvoorbeeld: België was van 1815 tot 1830 een deel van Nederland. Daarna was het een apart land.

5.1 Industrie en samenleving

1

a

- b te voet, te paard of per schip
- c spinnewiel en weefgetouw
- d 1 handarbeid, machines
2 producten, fabrieken
- e 1 trein, stoomschip
2 lucifer, blikvoedsel, telefoon

2 Meer productie

- 1 *Bijvoorbeeld:* Aandrijving met watermolens moet bij water. Aandrijving met stoommachines kan overal.
- 2 machines, steenkool, ijzer
- 3 industrieproducten, textiel, machines
- 4 westerse landen, Japan

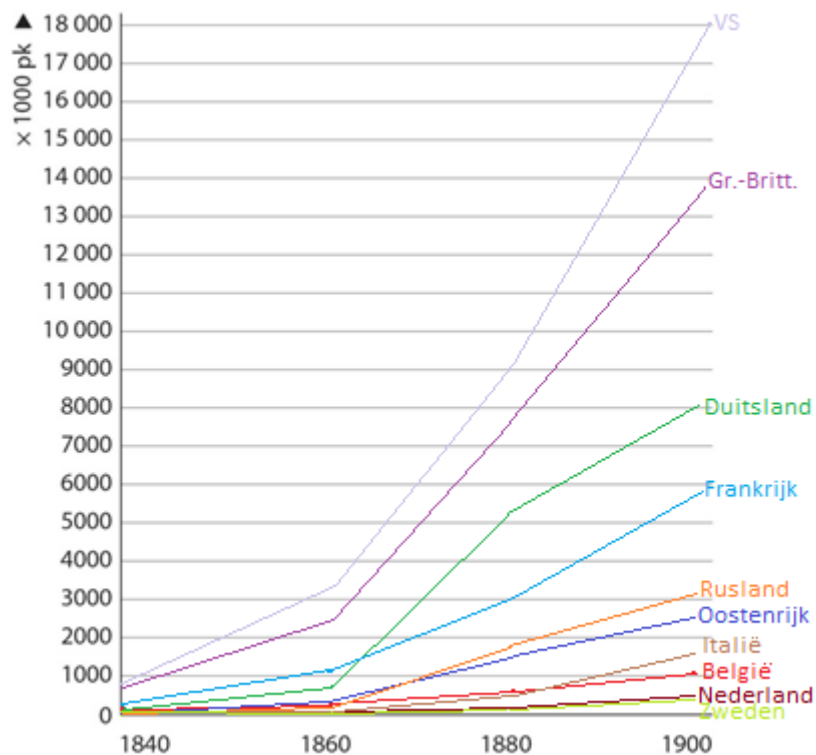
3

a *Bijvoorbeeld:* Britten exporteerden toen steeds meer.

b *Bijvoorbeeld:* Britten produceerden toen steeds meer doordat ze machines eerst aandreven door watermolens en later door stoommachines.

5

a

b *Bijvoorbeeld:* In beide landen was groeiende industrie, in Nederland later dan in België.

6 Veranderingen in de industrie

- 1 steenkool, aardolie
- 2 staal
- 3 kunstmest, plastic
- 4 margarine
- 5 gloeilampen
- 6 individuele
- 7 laboratoria, onderzoek, producten

7 De industriële samenleving

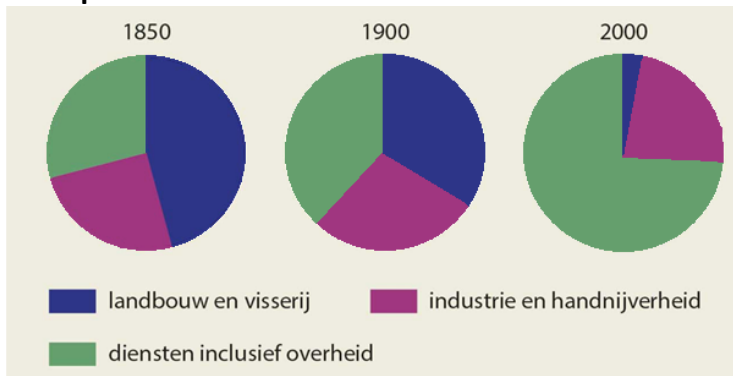
- a
- 1 meer
 - 2 groot
 - 3 klein
- b
- 1 industrie
 - 2 diensten
- c
- A, C, D, F
- d
- 1 handelaren
 - 2 fabrikanten
- e
- 1 persoonlijk
 - 2 onpersoonlijk
- f
- A, B, C, D

8

Bijvoorbeeld: Ja. Het verhaal heeft te maken met de uitbreiding van industrie- en dienstensector.

9

Eindopdracht

a

b

Bijvoorbeeld: De 3e sector bleef groter dan de 2e.

5.2 Democratie in Nederland

1 Het bestuur van Nederland

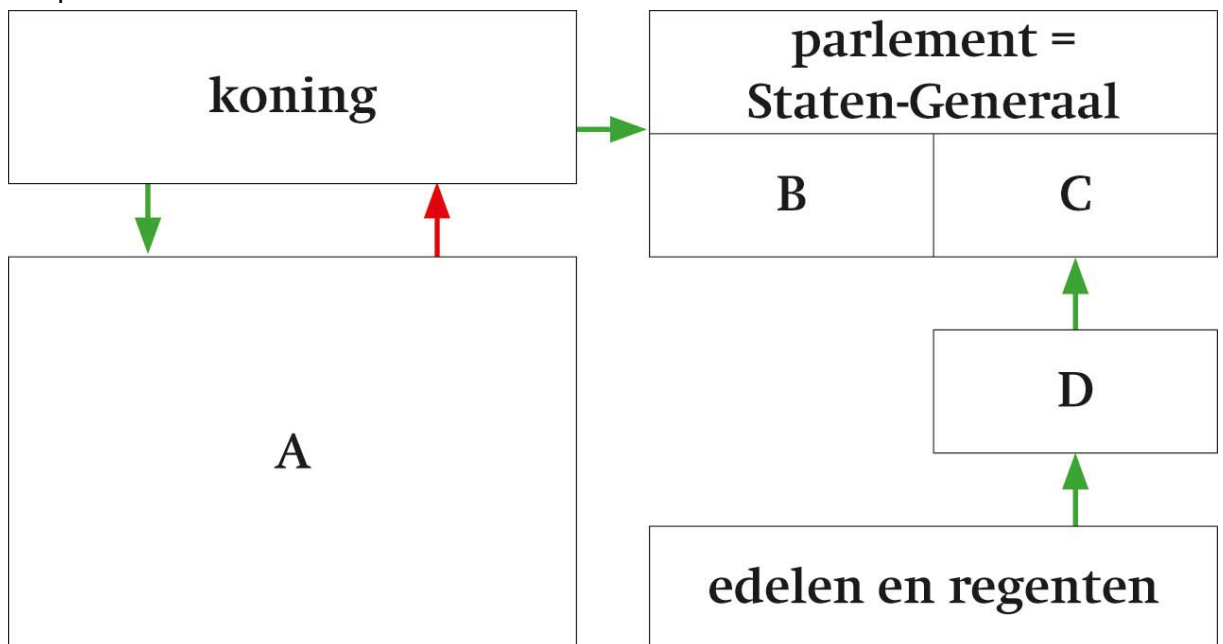
a

	voor 1789	na 1813
1 Burgers hebben weinig te vertellen.	x	x
2 Er is een standensamenleving.	x	
3 Koningen, edelen en regenten hebben veel macht.	x	x
4 Veel staten zijn constitutionele monarchieën.		x

b

het parlement

c, d

e

- 1 kiezen/kiest
- 2 ministers, koning

2 Liberale invloed

a *Bijvoorbeeld:* Ze wilden een eigen onafhankelijke staat.

b A, B, C, E

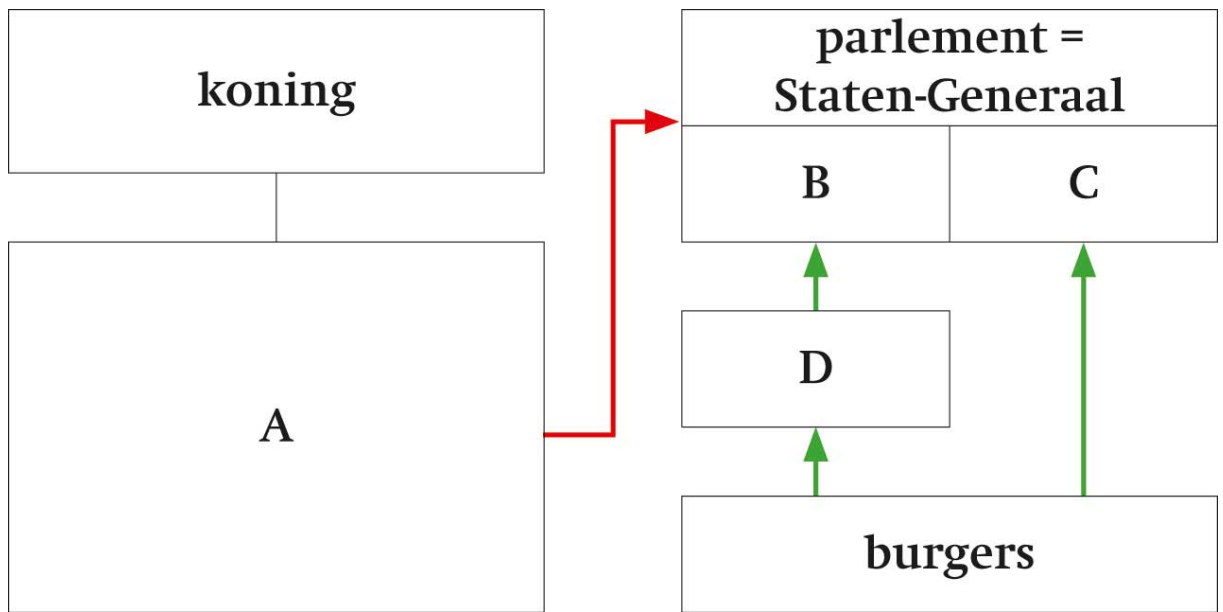
c

d

- 1 *Bijvoorbeeld:* Demonstraties in Amsterdam en Den Haag.
- 2 *Bijvoorbeeld:* Hij gaf Thorbecke opdracht een nieuwe grondwet te schrijven.

3
a, b

c ministers, parlement

4 **De grondwet van 1848**

- 1 C
- 2 D
- 3 B
- 4 C

5 **Uitbreiding van het kiesrecht**

- a Alleen mannen met ontwikkeling en bezit kunnen verstandig kiezen.
- b 1 1848, 1919, hoogste macht
2 afhankelijk, algemeen

6

7

a *Bijvoorbeeld:* Groeneweg is alleen door mannen gekozen, want vrouwen mochten in 1918 nog niet stemmen.

b B, D

8 Eindopdracht

a 1 recht, regering

2 koning, parlement

3 door de ministers geïnformeerd te worden en advies te geven.

b B, C

5.3 De sociale kwestie

1 Leven en werken in armoede

1 leef- en werk

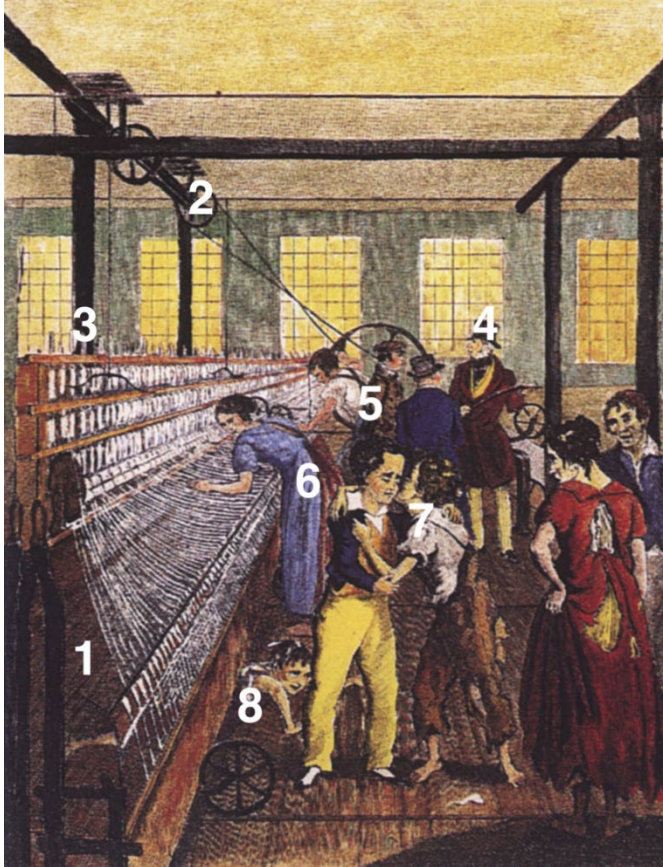
2 grote, vochtige, smerige

3 lage, lange, ontslag, ziekte

4 welvarende, arme, grote

2

a

b *Bijvoorbeeld:* Vier lopen en twee draaien een wiel.

c *Bijvoorbeeld:* ongeveer tien

3

a *Bijvoorbeeld:* Hij vond het wel oké, want kinderen werkten volgens hem spelend.

b *Bijvoorbeeld:* Bron 12 want dit is een letterlijk verslag van een parlementsonderzoek.
Bron 11 is getekend dus de maker kan iets hebben verzonnen

c *Bijvoorbeeld:* Nee, want kinderarbeid (onder twaalf jaar) in fabrieken was vanaf 1874 verboden in Nederland.

4 Sociale wetten

a 1 minder goed voor zichzelf kunnen zorgen.

2 Tweede, een wetsvoorstel mogen indienen

b *Bijvoorbeeld:* verbod op arbeid door kinderen tot twaalf in fabrieken en werkplaatsen

c *Bijvoorbeeld:* de Leerplichtwet (1901)

d C, D

5 Arbeiders in actie

a *Bijvoorbeeld:* Om elkaar te steunen en betere arbeidsomstandigheden af te dwingen.

b Arbeiders ziet wat organisatie vermag. Zij bracht ons den achturedag.

c 1 gelijkheid

2 samenleving, proletariaat, bourgeoisie

3 fabrieken

d *Bijvoorbeeld:* Arbeiders moesten met een opstand de macht grijpen en de productiemiddelen in handen van de staat brengen.

e A, D

6

a *Bijvoorbeeld:* Veiligheid op het werk was vroeger een probleem en dat is het nu nog.

b *Bijvoorbeeld:* Er kwamen gedetailleerde voorschriften voor de veiligheid op het werk.

7

a Albert Hahn, omstreeks 1910, Amsterdam

b *Bijvoorbeeld:* Een dikke man ligt met een geldzak te slapen. Hij wordt gedragen door zwetende mannen (arbeiders).

c *Bijvoorbeeld:* de sociale kwestie

d *Bijvoorbeeld:* Fabrikanten worden slapend rijk van het harde werken van hun arbeiders.

e *Bijvoorbeeld:* Socialisten wilden meer gelijkheid. De tekenaar heeft de ongelijkheid tussen arbeiders en fabrikanten overdreven.

8 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: In beide landen werd kinderarbeid veroorzaakt door armoede. In denk dat er in Nederland ook schuldslavernij was.

5.4 Politiek en samenleving

1 De positie van vrouwen

- a *Bijvoorbeeld:* Ze moesten werken en zorgen voor hun man en kinderen.
- b B, D, E, G
- c 1 westerse, vrouwenemancipatie
2 gelijke, achterstanden
- d A, B, F
- e deze mening die niet op feiten is gebaseerd.

2

- a achturenwerkdag, vrijheid, gelijkheid en broederschap, algemeen stemrecht voor vrouwen
- b *Bijvoorbeeld:* Zij is net zo flink als een man. Ik ben de discriminatie zat.

3

- a 1 meisje
2 universiteit
3 arts
4 voorbehoedsmiddelen
- b *Bijvoorbeeld:* meisjesscholen, dingen voor in het huwelijk
- c *Bijvoorbeeld:* de hogere burgerschool, vakken zoals op havo/vwo
- d *Bijvoorbeeld:* de school voor hogere burgers (HBS)
- e *Bijvoorbeeld:* gratis spreekuur voor vrouwen in de Jordaan

4

- a A, D
- b A, B

5 Confessionelen in actie

- a B, E, C, F, A, D
- b *Bijvoorbeeld:* Ze vonden dat kinderen op bijzondere scholen dom gehouden werden.
- c *Bijvoorbeeld:* Ze dachten dat kinderen op deze scholen dom werden gehouden.
- d *Bijvoorbeeld:* 1 politieke partij oprichten, 2 samenwerken van protestanten en katholieken

6

- a *Bijvoorbeeld:* Nederland, 1905
- b *Bijvoorbeeld:* Een dunne man met een psalmenboek geeft een hand aan een dikke man met een lang gewaad en gebedssnoer.
- c *Bijvoorbeeld:* samenwerking van protestanten en katholieken bij verkiezingen
- d *Bijvoorbeeld:* Hij was tegen de politieke samenwerking van de protestanten en katholieken. Hij was socialist of liberaal.

7

- a Albert Hahn, in 1913 in Amsterdam

- b** *Bijvoorbeeld:* Achter tralies staan boos kijkende niet-kiezers: vrouwen en mannen met samenwerking van petten, met fabrieken op de achtergrond.
- c** *Bijvoorbeeld:* kiesrecht
- d** *Bijvoorbeeld:* Arme mannen en vrouwen mogen niet kiezen en daarom zijn ze niet vrij.
- e** *Bijvoorbeeld:* Hij werkte voor de SDAP in Amsterdam in 1913. Toen was er nog geen algemeen kiesrecht. Hij was socialist.

8

A, E, F, G

9 Eindopdracht

- a** *Bijvoorbeeld:* Het percentage vrouwen in de Tweede Kamer nam toe tussen 1922 en 2010 en nam daarna weer wat af.
- b** *Bijvoorbeeld:* Ik vind de toename goed, want vrouwen vormen de helft van de samenleving. Jammer dat het later weer afnam.

5.5 Schilderkunst en fotografie

1 De opkomst van de fotografie

a *Bijvoorbeeld:* Hij maakte foto's van de plek en schilderde deze gedeeltelijk na.

b B, C, A

c *Bijvoorbeeld:* Mensen konden vatleggen wat ze zagen zonder een schilder of tekenaar.

2

a *Bijvoorbeeld:* Een foto want wat je daarop ziet is zeker gebeurd. Een schilder kan dingen anders hebben weergegeven.

b *Bijvoorbeeld:* Om de indruk te wekken dat het een spontane, emotionele en massale demonstratie was.

3

a *Bijvoorbeeld:* De kodak was eenvoudig en draagbaar.

b *Bijvoorbeeld:* Op de smartphone zie je jezelf tijdens het maken van een selfie.

4 Vernieuwing van de schilderkunst

a 1 oorzaak

2 gevolg

3 gevolg

b Hij wilde de kern van zijn onderwerpen raken en zijn gevoel daarover vastleggen.

c 1900, gevoel

5

a *Bijvoorbeeld:* Hij maakte eerst schetsen. Dan bedacht hij een compositie voor een schilderij dat hij dan ging schilderen.

b *Bijvoorbeeld:* Met de handen en de aardappelen liet hij zien dat deze boeren hun voedsel eerlijk verdienden.

c Expressionisme (*bijvoorbeeld:*) want hij wilde bepaalde effecten weergeven en wilde dat mensen bepaalde gedachten kregen.

6 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: Foto's kunnen worden veranderd door software zoals photoshop.

5 Het tijdvak

1

C, H, D, A, E, F, G, B

2

a 8B, b8C, c 8A

3

a 8B (*bijvoorbeeld:*) want door deze volksofstand vroeg Willem II aan Thorbecke om een nieuwe grondwet te schrijven. Daardoor kreeg Nederland een parlementair stelsel.

b 8C (*bijvoorbeeld:*) want het is een foto van een vakbond die actie voerde voor de emancipatie van arbeiders.

c 8C (*bijvoorbeeld:*) want Aletta Jacobs is een voorbeeld van emancipatie. Ze liet zich niet achterstellen en ging naar de universiteit, werd arts en leidde de actie voor vrouwenkiesrecht.

5.3 De sociale kwestie

5

P O I U Y T R E W Q L K J H G F U V B
 Z R E C H T V A N I N I T I A T I E F
 P O L I T I E K E P A R T I J G F T A V
 D S A I D E O L O G I E M N V V B C V
 M N B V C X V A K B O N D Y R E U T Y
 S O C I A L I S T P O I U Y T R I E S
 L K J H G F D S O C I A L E W E T Z I
 A S O C I A L E K W E S T I E L E T B
 P R O D U C T I E M I D D E L E N D U

6

- a A, C
- b 1C, 2B, 3A

5.4 Politiek en samenleving

7

1ADF, 2ED, 3C, 4DF, 5DF

8

										1										2																			
										B	IJ	Z	O	N	D	E	R	E																					
										3					I	4					5																		
										V	O	R	O	R	O	S	C	C	S																				
										E	F	M	R	O	D	I	C	H	O																				
										A	M	I	R	D	8	K	I	E	S	S	T	E	L	S	E	L	O												
										9	C	O	N	S	E	R	V	A	T	I	E	F	S	T	R	I	J												
										I	I	E	L	T	I	O	N	D	O																				
										P	S	L	E	I	E	L	E	I	D																				
										A	T																												
										T																													
										I																													
										E																													
										10																													
										A	N	T	I	C	O	N	C	E	P	T	I	E																	

5.5 Schilderkunst en fotografie

9

- a 1 gevolg
2 oorzaak/gevolg
- b A
- c 1 1870
2 1900

10 Kenmerkende aspecten

24: 5A, 25: 5B

5 Herhaling

5.1 Industrie en samenleving

1

- 1 moderne, handarbeid, machines
- 2 ingrijpende, productiemethoden
- 3 revolutie, reizen

2

A, D, B, C

3

C, D

4

- 1 burgers, achtste, 1800, 1900
- 2 landbouw
- 3 bevolking, meer, steden
- 4 industrie, diensten
- 5 bourgeoisie, rijke, samenleving
- 6 kapitalisme, ondernemers, leiding
- 7 werkgevers, werknemers

5.2 Democratie in Nederland

5

a

- 1 C
- 2 D
- 3 C, D
- 4 B
- 5 A
- 6 A

b

- 1 constitutionele, koning, grondwet
- 2 ministers, macht
- 3 parlement

6

- 1 vrijheid
- 2 1848, invloed

7

a

- 1 liberaal, grondwet
- 2 stelsel, parlement

b

- 1 E
- 2 C
- 3 D

4 B
5 B
6 B
7 B
8 A
9 A
10 B

8

1 1848, 1917
2 1919
3 parlementaire, regering, parlement, algemeen

5.3 De sociale kwestie

9

1 gevolg
2 oorzaken

10

B, C

11

1 politiek, gelijkheid
2 ideologie, revolutie, klasse, productie, staat
3 politieke, gematigde, geleidelijke
4 vakbonden

12

overheid, ontdekkingen, gezondheid, 1850

5.4 Politiek en samenleving

13

1 E
2 E
3 E
4 D
5 V

14

1 confessionelen
2 confessionelen/conservatieven
3 conservatieven
4 confessionelen/conservatieven

15

- a** D, E
- b** Tweede Kamer, kiesstelsel

5.5 Schilderkunst en fotografie

16

Bijvoorbeeld: Mensen gingen foto's maken en hadden geen schilders meer nodig voor het vastleggen van de zichtbare werkelijkheid.

17

Bijvoorbeeld: Door de opkomst van de fotografie werd het precies afbeelden van de zichtbare werkelijkheid voor schilders minder belangrijk. Ze gingen daarom meer uit van hun gedachten en hun gevoel.

5 Verdieping

5.1 Industrie en samenleving

1

- a *Bijvoorbeeld:* De fabrikanten hadden de leiding in de economie en probeerden zo veel mogelijk winst te maken ten koste van hun arbeiders. De prent gaat over de onpersoonlijke verhouding tussen werkgevers (met zweep, handenwrijvend) en werknemers (gebonden en gebogen).
- b *Bijvoorbeeld:* De maker wilde met de prent protesteren tegen de behandeling van arbeiders door fabrikanten.

5.2 Democratie in Nederland

2

- a *Bijvoorbeeld:* E, want een wet over belasting wordt aangenomen door vertegenwoordigers van het volk in het parlement.
- b 1 A, B, C, D
2 A, B, C, D
3 A, B

3

Bijvoorbeeld: Met het censuskiesrecht verdedigen ondernemers (met hoed) hun rijkdom (kapitalisme, kasteel) tegen arbeiders die kiesrecht willen (ophaalbrug omlaag halen).

5.3 De sociale kwestie

4

- a Bron 30 (*bijvoorbeeld:*) want de Brit wil vrijheid waarmee mensen zichzelf vooruit kunnen helpen.
- b Bron 29 (*bijvoorbeeld:*) want de Belg zegt: wij zijn socialisten en democraten.
- c Bron 31 (*bijvoorbeeld:*) want de Duitser is voor een gewelddadige omverwerping van de bestaande orde (communistische revolutie).

5

Bijvoorbeeld: 1 middelhoge bourgeoisie: regelmatige straten, 2 hogere bourgeoisie: villa-achtige huizen met tuinen
3 arbeiders: smalle straatjes, smerige huizen zonder meubels

5.4 Politiek en samenleving

7

Bijvoorbeeld: De vrouw kan niet echt geloven wat ze wil, want de pastoor dreigt met de hel als ze haar kinderen naar de 'zondige' openbare school laat gaan, en belooft de hemel en voedsel als ze hen naar de katholieke school stuurt.

5.5 Schilderkunst en fotografie

8

a aan de twee poserende dames

b *Bijvoorbeeld:* Er is veel op te zien, in de breedte en in de diepte van de straat. De zon heeft hij in de rug.

c Hij wilde dingen die om hem heen gebeurden, vastleggen.

d *Bijvoorbeeld:* 1 het belang van goederen en diensten (reclame), 2 sociale verschillen (hoge heer en arbeider, deftige dames en dienstmeisjes), 3 modern transport (tramrail), 4 straatverlichting (straatlantaarn)